

GIPSANI ODLJEVI IVANA MEŠTROVIĆA U GLIPTOTECI HAZU U ZAGREBU – KRONOLOGIJA POHRANE

BOŽENA KLIČINOVIĆ
Gliptoteka HAZU, Zagreb

Ovaj je rad napisan na temelju dokumenata koji se čuvaju u Gliptoteci Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dokumenti potječu iz vremena kad su u tu ustanovu (tada Gipsoteku), u nekoliko navrata počeli pristizati gipsani odljevi kipara Ivana Meštrovića, iz njegova atelijera na Josipovcu 5 i iz tavanskog prostora u Ilici 12. Njihov se sadržaj odnosi na razdoblje od 1945. do 1949. godine, a značajan je u kontekstu niza činjenica bitnih za sudbinu kiparskog opusa Ivana

Meštrovića u prvom desetljeću nakon Drugoga svjetskog rata. Dokumenti su dopisnog tipa i premda daju samo osnovne informacije – pragmatične su naravi – oni su dio povijesne materije u čijem izučavanju ne smije biti zanemaren ni taj segment. Težinu informativnosti tih dokumenata daju njihovi autori i institucije. Njihova semantika govori o tipičnome modelu tzv. poslijeratnih funkcionalnih – neposrednih, poduzetnih, ponekad naredbenih tekstova, ali za nas je bitno da oni svjedoče o događajima i okolnostima koji su sudbinski vezani za smještaj i prezentaciju Meštrovićevih gipsanih modela u Zagrebu u najtežim materijalnim uvjetima. Naime, začudna je činjenica da se u vrijeme poratnoga, sporog rješavanja problema saniranja mnoštva ratom devastiranih pokretnih i nepokretnih spomenika već dva mjeseca

*Ivan Meštrović i Miro Montani, direktor Gliptoteke JAZU, u Gliptoteci u Zagrebu 1959. godine.
FIM - Ateljer Meštrović, Zagreb*

nakon oslobođenja našlo više začetnika brzog spašavanja ugroženih kiparskih djela Ivana Meštrovića njihovim premještanjem iz dvaju zagrebačkih objekata u Gipsoteku u Medvedgradsku 2. Premda je Gipsoteka osnovana 1937. godine, ona je u Medvedgradsku preselila tek 1939. te je 1945. tek uspjela djelomično adaptirati prostore za svoje prve zbirke: odljeve srednjovjekovnih spomenika i odljeve rimske i grčke plastike, poznate zbirke Izidora Kršnjavog. Zahvaljujući požrtvornosti njezinih tadašnjih djelatnika, Gliptoteka je, očito, prema navedenim dokumentima, jedina mogla ukloniti sve probleme vezane za iznimno značajan opus Ivana Meštrovića.

Sva naša tematiziranja problema brige i prezentacije Meštrovićevih djela i svi naši ambiciozni zahtjevi za preciznošću i odgovornošću utopija su spram praktične naravi jedne svesrdne i presudne akcije. Osobito je zanimljiva činjenica da su tada dobro razrađena "privremena rješenja", kako je naglašavano u dokumentima, prezentacije i pohrane Meštrovićevih djela ostala, zapravo, dugoročnim spasom sada već pune 54 godine. Ipak ta akcija nije ostvarila tadašnju viziju o posve zasebno prezentiranoj cjelokupnoj zbirci u obliku stalnog postava u zajedničkoj zgradi, ali se sačuvala ideja integriteta, što se zahtijevalo u svim dokumentima, osobito 1946. godine, kada je aktualiziran problem s atelijerom na Josipovcu, te 1948. godine, kada je posebna komisija inzistirala na bitnom rješavanju smještaja Meštrovićevih djela na tri lokacije: na Josipovcu 5, u Ilici 12 i

u kući s atelijerom u Mletačkoj 8. Treba spomenuti da nikada nije ostvarena ideja što ju je prof. Gjuro Szabo 1938. godine iznio tadašnjem gradonačelniku Zagreba: da Umjetnički paviljon postane mjesto donacije Ivana Meštrovića jer su u to vrijeme ondje bili pohranjeni spomenici *Indijancima* i *Grguru Ninskom*.

U najstarijem dokumentu o spasavanju gipsanih odljeva (9. srpnja 1945), u kojemu se Gipsoteci predlaže pohrana svih skulptura iz atelijera na Josipovcu, dr. Antunu Baueru nudi se prizemni prostor Umjetničkog paviljona za smještaj velikih spomeničkih modela. Taj je prijedlog dr. Bauer smatrao neprihvatljivim jer je uređenje Paviljona u to vrijeme bilo neizvjesno.

Od 1945. do 1948. godine uslijedili su brojni dogovori zasebnih komisija u kojima su uvijek sudjelovali djelatnici Gipsoteke predvođeni dr. Bauerom, kojemu je bio povjereno stručno upravljanje budućom Meštrovićevom zbirkom u Gipsoteci. Dana 20. kolovoza 1945. Gradski narodni odbor u Zagrebu predao je Gipsoteci na pohranu sve gipsane modele Meštrovićevih djela "koja se nalaze u Zagrebu", te još neko vrijeme dao na raspolaganje atelijer na Josipovcu. U dokumentu je naglašeno da je zbirka i nadalje vlasništvo Ivana Meštrovića te njegovih imenovanih i zakonskih nasljednika. Istog mjeseca dr. Antun Bauer razrađuje plan smještaja Meštrovićeve zbirke u dvokatnu uličnu zgradu u Gipsoteci, gdje je već bila smještena antička zbirka. Respektirajući je, promijenio je plan te je dio Meštrovićeve zbirke smjestio u stalni

postav na prvom katu, u tzv. Moderne zbirke XIX. i XX. stoljeća, u spremište drugog kata iste zgrade, a velike spomeničke modele pohranio u bivšu strojarnicu kožare i u jedno drveno dvorišno spremište.

Najveći je dio današnje zbirke Meštrovićevih gipsanih odljeva, koja se sastoji od 262 djela, dopremana u Gipsoteku od ljeta 1946. do jeseni 1949. godine. Najprije su u srpnju 1946. iz atelijera na Josipovcu preneseni spomenički modeli *Grguru Ninskom*, te *rumunjskom kralju Ferdinandu i Karolu* (oba su spomenika postavljena u Bukureštu 1940. godine). Iste su godine dopremljene i 22 skulpture Ivana Meštrovića prema oporuci gospođe Ruže Meštrović. Ona je zahtijevala tu pohranu "do buduće nove zgrade Likovne akademije" u čijoj bi se auli postavile spomenute skulpture. Godine 1948. u dijelovima su u Gipsoteku prenesena i četiri gipsana modela *Nike* (dijelovi spomenika u Bukureštu), te jedna konjanička statua *Indijanca*. Sve spomenute modele spomenika restaurirali su stručnjaci Gipsoteke Gabrijel Medved i Boris Sakač pod nadzorom prof. Montanja. Potrebno je napomenuti da je dr. Antun Bauer, osim što mu je povjerena briga o novoj pohrani velikog broja Meštrovićevih djela, bio zadužen za uređenje galerije u Mletačkoj ulici. Za adaptaciju unutarnjih dvorana u Mletačkoj bio je zadužen prof. Duško Kečkemet. Količinu prevezenih skulptura tijekom tri i pol godine najbolje ilustrira podatak iz jednog zapisnika od 20. srpnja 1949. godine u kojemu stoji da je samo te godine u

Gipsoteku prevezeno punih osam kola gipsanih odljeva. Godine 1949.

Meštrovićev atelijer na Josipovcu prešao je u vlasništvo Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske, te su sve preostale skulpture iz njega prenesene u Gipsoteku (taj je atelijer izgorio u požaru 1952. godine).

Posljednji veliki prijevoz obavljen je u siječnju 1949. godine. Tada je prevezeno 109 gipsanih odljeva i jedna brončana skulptura, koje su također bile ugrožene zbog prokišnjavanja krovišta u zgradi Meštrovićeva atelijera u Ilici 12.

U zbirci pohranjenih Meštrovićevih djela nalazi se i 13 skulptura koje su vlasništvo zagrebačke Moderne galerije.

Darovnim ugovorom od 26. siječnja 1952. godine između Ivana Meštrovića i Vlade Republike Hrvatske svoja je umjetnička djela Ivan Meštrović u tri popisa podijelio trima muzejima u Hrvatskoj:

- Muzeju na Slavenskom šetalištu u Splitu
- Muzeju na Mejama, u Splitu
- Muzeju u Mletačkoj u Zagrebu.

Posebnim su naznakama s trećeg popisa 22 skulpture iz Gipsoteke pripale Muzeju u Mletačkoj ulici, te su one prestale biti dio pohrane Gipsoteke.

Prema inventarnom zapisu iz 1956. godine, u Gliptoteci su se u pohrani nalazila 193 djela, a u vlasništvu četiri djela. Veliki modeli spomenika *Indijancima* te spomenici *Karolu i Ferdinandu*, kao i spomenik *Grguru Ninskom*, dopremljeni su u oštećenim dijelovima, nije ih bilo moguće sastaviti, a konačno su uništeni u devastiranom spremištu 1985. godine. Sačuvane su,

međutim, velike *Nike*, ali njihovo izlaganje za javnost nije moguće bez velikih ulaganja u njihov bolji smještaj. Godine 1987. potpisan je ugovor između gospođe Marije Meštrović, zakonske nasljednice svoga pokojnog oca akad. kipara Ivana Meštrovića i Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (gospođa Marija Meštrović zastupala je i ostale zakonske nasljednike) kojim su se utvrdila autorska prava nasljednika za 262 djela, uz određene napomene za manji broj skulptura.

U knjigama je inventirano 245 djela, od kojih 211 pripada pohrani. U taj je broj uključeno 14 djela u vlasništvu Moderne galerije iz Zagreba i sedam numizmatičkih djela u vlasništvu Slavice Kerdić.

Danas je opus Ivana Meštrovića u Gliptoteci najveći među ostalim opusima i čini desetinu svih djela zbirke XIX. i XX. stoljeća. U stalnom je postavu 25 djela, a ostala su smještena u tri suha spremišta u kojima su uvjeti njihove zaštite zadovoljavajući.

Na kraju ističem da navodeći sve te činjenice iskazujem dužnu pozornost velikom projektu koji je dragocjen ne samo kao gesta nekadašnjih djelatnika Gliptoteke i ustanove u cjelini, nego kao primjer kako najuspješnije bitke za očuvanje naše baštine, kojoj pripada i djelo Ivana Meštrovića, vode istinski altruisti među našim stručnjacima. Gliptoteka, međutim, i nadalje ima veliku obvezu pokretanja novih akcija za prostorne uvjete primjerenije prezentacije cijeloga Meštrovićeva opusa, osobito nekih spomeničkih modela poput četiriju *Nika* ili nekih drugih

Meštrovićevih djela nepoznatih široj javnosti jer je u vlasništvu Gliptoteke inventirano 31 djelo koje do sada nije reproducirano ni u jednoj monografiji o Ivanu Meštroviću.

Korišteni dokumenti

- *Ministarstvo prosvjete, Kulturno umjetnički odjel, dopis upućen Gradskoj Gipsoteci, br. 3938-1945, Zagreb, 9. VII. 1945.*
- *Gradski narodni odbor u Zagrebu, prosvjetni odjel, br. 1576-1945, izvješće*
- *Zapisnik o primopredaji spomeničkih modela s Josipovca 5 Gipsoteci, 12. VIII. 1946.*
- *Zapisnik o 22 skulpture I. Meštrovića Gipsoteci prema oporuci Ruže Meštrović, Zagreb, 24. IV. 1946; potpisnici: dr. Antun Bauer, dr. Ljubo Karaman, Elizabeta Kaštelančić, Johana Josephu*
- *Izjava preparatora Gipsoteke Gabrijela Medveda, br. 598, 19. IV. 1948; potpis: Gabrijel Medved*
- *Zapisnik komisije za smještaj umjetnina I. Meštrovića, 16. IX. 1948, br. 56162-VI-4-1948; članovi komisije: dr. Antun Bauer, Đ. Gašparac, M. Manko, P. Franjić.*
- *Narodna Republika Hrvatska – Ministarstvo prosvjete, Odjel za kulturu i umjetnosti, br. 56162-4-1948, imenovanje komisije za doličan smještaj ugroženih Meštrovićevih djela; komisija: I. Dončević, M. Detoni, dr. A. Bauer, Đ. Gašparac, M. Behrman*
- *Gipsoteka-izvještaj Ministarstvu prosvjete NRH o uređenju Galerije u Mletačkoj ulici*
- *Gipsoteka, 17. XI. 1948, izvještaj o problemima prijevoza spomenika Indijancima u Gipsoteku; potpis: A. Bauer*
- *Gipsoteka, dopis Prosvjetnom odjelu, prijedlog za čuvanje Meštrovićeve zbirke i popravka krova u kući u Mletačkoj ulici, br. 1136/48, Zagreb, 14. X. 1948.*
- *Gipsoteka, dopis Rektoratu Umjetničke akademije, br. 1093, 2. X. 1948; potpis: A. Bauer*
- *Gipsoteka, Ministarstvo prosvjete NRH, br. 1136/48, 10. XI. 1948.*
- *Društvo za podizanje radiona i domova za likovne umjetnike, br. 656, 25. V. 1948; potpis.*

F. Šimunović

– *Udruženje likovnih umjetnika Hrvatske, dopis Gipsoteci, br. 419/49, 26. V. 1949; potpis: N. Kečanin*

PLASTER CASTS OF WORKS BY IVAN MEŠTROVIĆ IN
THE MUSEUM OF PLASTER CASTS OF THE CROATIAN
ACADEMY OF SCIENCE AND ART IN ZAGREB -
CHRONOLOGY OF STORAGE

This paper was written on the basis of documents kept at the Museum of Plaster Casts of the Croatian Academy of Science and Art, which date from the time when on several occasions plaster casts of Meštrović's works began to come to the institution from his studio at Josipovac 5 and the loft in Ilica 12. Namely, immediately after World War II, Meštrović's threatened sculptures were moved from these two locations to the Museum of Plaster Casts as a "temporary solution". However, this temporary solution has proved to be a long-term salvation for 54 years. The largest part of today's collection of Meštrović's plaster casts that consists of 262 works, was moved to the Museum of Plaster Casts from the summer of 1946 until the autumn of 1949. Today, the opus of works by Ivan Meštrović is the largest among the large collections of works by other artists and makes up a tenth of all the works from the collection from the 19th and 20th centuries. The permanent exhibition presents 25 of his works. The Museum of Plaster Casts has the obligation of undertaking new initiatives for spatial conditions conducive for the presentation of the whole of Meštrović's opus, and particularly the monumental models such as the four "Nikes" or some other works that are unknown to the public at large. Namely, the inventory of the Museum of Plaster Casts holds 31 works that have not as yet been reproduced in any monograph about Ivan Meštrović.